

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון מ"ז

תשע"ב

חשון 416

יהי רצון – בזמן ריבוי גשמים

ברכה עד בלי די, או ברכה ודי

בספרו הגדול "תמול שלשום" מלווה עגנון את הקהילה הירושלמית בציפייתה לגשם לאורך החורף. הבצורת הקשה מכה, ויראי ה', כנלמד במסכת תענית, מתכנסים ומשתדלים לעורר רחמי שמים בתפילות, בתיקון החברה ובצומות. לבסוף, ממש בחתימת הרומן וכמעט כאשר כבר אפסה התקווה החל הגשם לרדת:

וכשנשאנו עינינו לשמים לראות אם אין העננים משקרים התחילו גשמי ברכה יורדים. תמול שלשום עומדים היינו בתפילה ובתחנונים והרבינו בסליחות ותקענו בשופרות ואמרנו הושענות, והיום קוראים אנו הלל בקול תודה וזמרה [...] לבסוף פסקו הגשמים ונתפזרו העבים וזרחה החמה. וכשיצאנו לחוץ ראינו שהאדמה משחקת בציצה ובפריחה. ומקצה הארץ ועד קצותה באו רועים ועדריהם, ומן האדמה הרוויה עלה קול הצאן, ולעומתן ענו צפרי שמים. ושמחה גדולה היתה בעולם (תמול שלשום, עמ' 606).

ומה מתרחש כאשר גשמי הברכה אכן מגיעים ושוטפים, גם אם באיחור, אך... אינם פוסקים? מפלס המים עולה על גדותיו, אט אט מתחילה הצפה ברחובות ובמרתפים, קירות ובתים חלילה קורסים והשדות נהרסים. או במילים אחרות: מה נעשה כאשר הגשם חלילה יכול להפוך ולהיות למבול? אירוע כזה מוכר לנו מהמעשה התלמודי על חוני המעגל. תחילת הסיפור מוכרת; חוני עג עוגה ומבקש כבן לפני אביו גשם. בתחילה הגשם מטפטף, לאחר מכן יורד בשצף ולבסוף יורד במתינות ולברכה. אבל... הוא איננו פוסק, עד אשר "יצאו ישראל מירושלם להר הבית מפני הגשמים. באו ואמרו לו: כשת שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן". למרות אולי שלא נחה דעתו של חוני מבקשתם של ישראל, הוא עומד לפני ה' כשליח ציבור נאמן:

אמר להם: כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה, אף על פי כן הביאו לי פר הודאה. הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם. מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה (תענית כג ע"א).

בראש דבריו התכוון חוני לרעיון המופיע בדף קודם בגמרא כהרחבה לקביעתם של חכמים ש"על כל צרה שלא תבוא על הצבור מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים". מדוע על רוב גשמים לא מתריעין ולא מבקשים מהציבור להתפלל ולהתענות? עונה על כך רבי יוחנן:

לפי שאין מתפללין על רוב הטובה. ואמר רבי יוחנן: מניין שאין מתפללין על רוב הטובה שנאמר: "[...] אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג). מאי עד בלי די? אמר רמי בר רב יוד: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

ובאמת, כיצד מבחינה נפשית יש להתייחס לרוב טובה. מחד גיסא, עדיין הטוב הוא טוב, ולכאורה בקשה לעצירתו יכולה

להתפרש ככפיות טובה, אך מאידך גיסא, רוב טוב הפסיק למעשה להיות טוב. הגשם איננו הפך הבצורת אלא נמצא במרכזו של הציר, בין הבצורת כנקודת קיצון ובין מבול כנקודת קיצון הפוכה. הטוב הראוי הוא הטוב המאוזן, המדויק ובעיקר: המותאם למקבל וליכולותיו. על כן מציאות של רוב טוב הופך למעשה את הטוב על פניו לכדי לפעולה שלילית. כך יש לקרוא אף את דבריו של הרמב"ם:

הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן, שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלין ונמצאו בתיהן קבריהן, ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים מפני שהיא ארץ הרים, ובתיהם בנויים באבנים, ורוב הגשמים טובה להן ואין מתענין להעביר הטובה. (משנה תורה, הלכות תענית ב, טו).

לשון זו, "ונמצאו בתיהן קבריהן" (הנמצאת גם בבבלי), כל כך מדויקת, שהרי מלבד התיאור הפשוט והטראגי הרי שאנו רואים כיצד המקום המוגן והחיובי נהפך חלילה, מרוב טובה, למקום מוות ואובדן. בהמשך ההלכה מסביר הרמב"ם מדוע רוב גשמים אינם פוגעים ביושבי ארץ ישראל, שהיא בהרים, ולכן הגשם איננו מאיים (לעומת בבל לדוגמה), ומשום שהבנייה בארץ הייתה מאבנים ועל כן הבתים לא קרסו בקלות. אך אם קיימת סכנה חלילה ליושבי הארץ, לחייהם, לבתיהם ולשדותיהם, הרי שנפסקה הלכה שיש להתפלל לעצירת הגשמים המרובים. כך מביא השולחן ערוך את דבריו של הרמב"ם, אך מוסיף ומדייק: "ועכשיו בצפת מצויים מפולת בתים מפני הגשמים, ומתפללים עליהם" (אורח חיים, סימן תקעו, יא). מה היא תפילתנו כיום? חכמים איחדו בין תפילתנו של רבי ישמעאל, הכוהן הגדול ביום הכיפורים (כאשר היה מבקש גם גשמי ברכה), יחד עם תפילתו של חוני אשר ראינו לעיל:

יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו שיכבשו רחמים את כעסך ויגולו רחמך על מידותיך ותתנהג עם בניך במידת רחמך ותכנס להם לפנים משורת הדין. ובטובך הגדול רחם עליהם שאין פורעניות בא לעולם אלא בשביל ישראל והם עמך ונחלתך אשר הוצאת מארץ מצרים ואינם יכולים לקבל לא רוב רעה ולא רוב טובה השפעת עליהם רוב טובה אינם יכולים לקבל כעסת עליהם אינם יכולים לקבל. יהי רצון שיהיה ריוח בעולם.

נחתום במחשבה חינוכית רלוונטית. בשם הרב נריה זצ"ל שמעתי פעם כי "שפע" אותיות "שפע". אנו חיים בדור של שפע, דור שבו תכנים, מצרכים ומידע עוברים ושוטפים לכל דכפין, רק הושט היד וגע בהם, בממש ובווירטואלי. כיצד נצליח לאחוז ולקבל מהשפע המוצע ללא הפיכת הבית והחיים לשפע ואובדן חלילה? מסתבר שסוד האיזון והדיוק איננו שייך רק לירידת גשמים.

הרב ד"ר ראובן טבול
ראש ההתמחות לספרות

"והריקותי לכם ברכה עד בלי די"

אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די מאי עד בלי די אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. את כל המצוות אנו מצווים לקיים מאהבה שלא על מנת לקבל פרס, ואסור לנו לנסות את הקב"ה, מלבד במעשרות. במעשרות הדבר שונה. הקב"ה אומר לנו: "ובחנוני נא בזאת" – תנסו אותי ותראו שמי שמעשר מתעשר. מה הייחודיות במעשר שדווקא בו מותר לנסות את ה'?

המהר"ל (דרך חיים, עמ' קלט) מסביר שבמעשר האדם נותן עשרה חלקים (מתוך מאה) של יבולו. המספר עשר מבטא מידה של שלמות איכותית, לכן נקרא "עשר" מלשון "עושר". כביכול, כשהאדם נותן עשרה חלקים לכוהן אזי הוא נותן את כל יבולו. יתר על כן, נתינה לכוהן דומה לנתינה לקב"ה ובזה דבק בקב"ה וממילא מתברך ומתעשר.

כחמשך לדברי המהר"ל נוכל לראות את דברי מרן הרב קוק זצ"ל (עין איה, שבת לב, אות רכז-רכו) המבאר, שברכת ה' תחול בנו ביחס ישר למציאות הרוחנית שבה עם ישראל נמצא בכל המישורים. כאשר האדם נותן מיבולו לכוהן, ללוי או לעני, הוא מבטא בכך את היחס הנכון שיש לו לחלקים אחרים של האומה. הוא מבין שיש צורך בכוהן המופקד על החדרת הקדושה בעם ושיש צורך בלוי ואף בעני.

ברכת ה' באה עלינו בעיקר כתוצאה מהמדרגה הרוחנית שבה אנו נתונים ולא בגלל קיום טכני של המצווה. מטרת הנתינה הטכנית היא להוכיח את מדרגתה של האומה שהיא מקושרת בחלקיה ומקושרת בכוהניה-מדריכה. הרב זצ"ל מוסיף: כשהעם במדרגה רוחנית ראויה ממילא אין הוא חסר דבר במישור החומרי עד כדי "שייבלו שפתותיכם מלומר די" או כלשון הירושלמי (תענית ג, ט): "דיינו ברכה, דיינו ברכה" (מתוך מאמר של הרב יואל פרידמן באתר "התורה והארץ")

פרשתנו פותחת במצוות הביכורים וממשיכה במצוות וידוי מעשרות. במצוות וידוי מעשרות אנו מצווים להגיע בערב פסח של השנה הרביעית לבית המקדש ולהתוודות לפני ה' שעשינו את כל מה שצריך.

ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא אלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול ה' אלהי עשיתי ככל אשר צויתני (דברים כו, יג-יד).

וידוי זה שונה בתכלית משאר וידוים שאנו מכירים. בדרך כלל בוידוי אנו מתוודים שלא עשינו מה שהיינו צריכים לעשות, ואילו פה אנו מתוודים שעשינו מה שהיינו צריכים לעשות.

כמו כן, בסוף הוידוי אנו מוסיפים: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" (שם פסוק טו).

רש"י מפרש על פי המשנה במעשר שני: "עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת (ויקרא כו, ג) 'אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם'". במילים אחרות, אנו באים לקב"ה ואומרים לו שיתגמל אותנו על המצווה שקיימנו.

אמירה זו סותרת בתכלית את דברי אנטיגנוס איש סוכו שמלמד אותנו במסכת אבות (א, ג): "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס". כלומר, אין לנו לקיים את המצוות כדי לקבל תגמול.

ניתן לתרץ שאלות אלו על פי דברי הגמרא במסכת תענית (ט ע"א):

עשר תעשר – עשר בשביל שתתעשר [...] ובחנוני נא בזאת

לימוד גנץ

סטודנטית בהתמחויות לספרות ולחינוך חברתי קהילתי

בועז פולצ'ק

מחנכים באמונה

אברהם רון

תר"פ-תשס"ה (1920-2005)

המנהל השלישי של החינוך הממלכתי דתי ומעצב דרכו האינדואולוגית

"החמ"ד חייב ליצור את המסגרות החינוכיות שיטפחו את החנכים בכיוון המשותף לקראת היותם יהודים יראי שמים, מקיימי מצוות ובוני חברה דתית באותו הגיון המבוסס על אמונה כי התורה היא מן השמיים [...] ידעו תלמידינו שלא הופענו על במת ההיסטוריה רק היום, שמאחורינו עבר מפואר, ושלא אתמול החלו קשרינו עם הארץ הזאת" (אברהם רון).

אברהם רון נולד ברוסיה ועלה ארצה בגיל חמש עם הוריו. הוא למד בתל אביב בבית הספר היסודי תחמוני, בישיבת היישוב החדש ובבית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה שאותו סיים בהצטיינות בשנת 1941. בשנת 1944 הוסמך להוראה ובמשך למעלה מארבעים שנה הקדיש את כל זמנו, מרצו והגותו לחינוך הממלכתי דתי.

בשנת 1977 נתמנה אברהם רון למנהל אגף החינוך הדתי. הודות להשכלתו הרחבה ולידיעותיו בתחום התורני, החינוכי והפילוסופי, פיתח ושילב במהלך שנות עבודתו את מחשבת החינוך הממלכתי דתי. בתקופתו ראה שני אתגרים לחינוך הדתי: הראשון מצד האוכלוסייה המבוססת, שלדבריו הפגינה הישגים לימודיים אך אמונתה הדתית לא הייתה מבוססת, והאתגר השני מצד האוכלוסייה שקרא לה אוכלוסיית טעוני הטיפוח ולדבריו היא יציבה באמונתה אך טעונה השקעה בתחום הלימודי. בשנת 1977 כתב רון מאמר בשם: "על מורה שחקן ומורה במאי" והיטיב להשתמש במטאפורה זו כדי להגדיר שני סוגי מורים: מורה שחקן, שלטענתו מרוכז בעצמו; בקולו, בתנועותיו, בהעויותיו ובחוויותיו. לעומתו, מורה במאי המרוכז בשחקנים, קרי בתלמידים: בקולם, בתנועותיהם, בהעויותיהם ובחוויותיהם.

את תפישותיו בעניין תפקידיו החינוכיים הייחודיים של החמ"ד העלה על הכתב בחוברת "עיונים במחשבת החינוך הדתי", שיצאה לאור על ידי האגף לחינוך דתי בשנת 1978. בחוברת דן רון במתח הקיים לכאורה בין חופש ובין סמכות בחינוך הדתי, ובלשונו: "האם ועד היכן נוטלת התורה לעצמה את ההכרעה לקביעת מעשינו ומחשבותינו, ואם ועד כמה היא משאירה לנו מרחב של הכרעה" (שם, עמ' 7).

לעיון נוסף

- חסידה, ויניצקי (1998), **מיובל ליובלות**. ירושלים: משרד החינוך והספורט מינהל חברה ונוער
- אברהם, רון (טבת תשל"ז), "על מורה שחקן ומורה במאי", בתוך: **עיונים בחינוך**, 13, חיפה, עמ' 167-171
- אברהם, רון (תשל"ח), **עיונים במחשבת החינוך הדתי – חופש וסמכות במחשבת החינוך הדתי**, ירושלים, משרד החינוך
- אברהם, רון (תשמ"ז), על ישראל ועל... תלמידהו. בתוך: **י' עזריאלי, החינוך הדתי בגבורותיו**, ירושלים: המרכז לחינוך דתי, עמ' 115-145.